Balogh László

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék
4010 Debrecen, Egyetem tér 1.
Telefon: (52) 512-900/2706
E-mail: l_balogh@tigris.klte.hu

KONFERENCIA A TEHETSÉGES TANULÓKÉRT

Az Oktatási Minisztérium Arany János Tehetséggondozó Programjának I. Országos Konferenciája Szegeden (2001. október 11-13.)

Az Oktatási Minisztérium 2000-ben indította útjára az Országos Arany János Tehetséggondozó Programot a Kormányprogram részeként. A 2000-2001. tanévben el is indult a megvalósítás, s ez év szeptemberében már a második évfolyam kezdte meg tanulmányait az arra kiválasztott gimnáziumokban – minden megyében, illetve a fővárosban van egy (pontosabban egy régióban kettő) ilyen, pályázat alapján kiválasztott iskola. A Programba olyan nyolcadik osztályt végzett tanulók kerülhetnek be, akik 5000 lakosnál kisebb községekben élnek, s jó képességűek, tehetségesek, kreatívak, tanulásra motiváltak, de jelentős részük tőlük független okok miatt eddig nem vehetett részt magas szintű középfokú oktatásban. A Programba való beválogatás az eddigi iskola nevelőtestületének ajánlása alapján történik, s a település önkormányzatának képviselőtestülete határozatban kell, hogy támogassa azt. A Programba beválogatott tanulók, valamint a megvalósításban közreműködő gimnáziumok és kollégiumok rendszeres kiemelt anyagi támogatásban részesülnek.

Az Arany János Tehetséggondozó Programban feladatot vállalt iskolavezetők, pedagógusok, az Oktatási Minisztérium felelősei és külső szakemberek már több alkalommal tanácskoztak a megvalósítás szakmai és szervezeti problémáiról, azonban az első átfogó, nagy konferenciára a közelmúltban került sor Szegeden az Oktatási Minisztérium, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, az Arany János Tehetséggondozó Program Intézményeinek Egyesülete, a Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium és az Ortutay Gyula Kollégium szervezésében. Több mint kétszáz szakember tárgyalt két napon át a Program megvalósításának elméleti és gyakorlati kérdéseiről, s a rendezvény rangját jelzi, hogy dr. Pálinkás József oktatási miniszter mellett Szeged város polgármestere, dr. Bartha László is megtisztelte a Konferenciát, s a legjelesebb hazai tehetségkutatókon kívül előadást tartott két külföldi professzor is, Franz J. Mönks a European Council for High Ability (ECHA) tiszteletbeli elnöke, a Nijmegen-i Egyetem Tehetségkutató Központjának igazgatója, valamint munkatársa az Egyetemről, Willy Peters, az alulteljesítő tehetséges tanulók problémáinak világhírű kutatója. Az alábbiakban egy gyors leltár áttekintésével alkalma nyílik az olvasónak bepillantani az Arany János Tehetséggondozó Program szakmai alapjaiba, s a megvalósítás legaktuálisabb kérdéskörei is terítékre kerülnek itt.

A Konferencia dr. Bartha László szegedi polgármester köszöntőjével indult, aki hangsúlyozta e Tehetséggondozó Program jelentőségét, s a nagy hagyományokkal és tapasztalatokkal rendelkező iskolaváros elkötelezettségét annak végrehajtásában.

Dr. Pálinkás József oktatási miniszter ünnepélyes megnyitó előadásában kiemelte a Kormányprogram részeként indult Arany János Tehetséggondozó Program fő céljait, amelyek a következők:

- a tudás tekintélyének visszaállítása;
- az esélyteremtés, vagyis a különböző szociális, kulturális, gazdasági háttérrel rendelkező szülők gyermekeinek egyenlő esélyeket biztosító oktatási rendszer és támogatási rendszer kialakítása;
- tehetséggondozás;
- az oktatás tartalmának korszerűsítése, minőségének fejlesztése.

Miniszter Úr hangsúlyozta azt is, hogy a „Kormány a közoktatás legfontosabb szerepének a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését tartja. Elfogadhatatlan, hogy a társadalmi előrejutást ne a tanuló tehetsége, szorgalma, hanem családja anyagi helyzete, szülei foglalkozása vagy éppen lakhelye határozza meg. A Kormány megkülönböztetett figyelmet fordít a hátrányos helyzetű, leszakadó rétegek gyermekeinek tehetséggondozására, illetve felzárkóztatására." Dr. Pálinkás József a Program megvalósításában kiemelte a pedagógusok szerepét, személyes gyerekkori emlékeit idézve bizonyította, hogy a tanítók, tanárok döntően meghatározzák a rájuk bízott tanulók sorsát, s az ebből fakadó felelősségtudatnak vezérmotívumként kell hatnia az Arany János Tehetséggondozó Program megvalósításában is. Kifejezte abbéli meggyőződését is, hogy e Programban tanuló kisdiákok közül sokan tudósként, kiemelkedő szakemberekként fogják az ország felemelkedését szolgálni évek, évtizedek múltán. Miniszter Úr ígérte azt is, hogy az oktatásügyi kormányzat mindent megtesz szakmai és anyagi szempontból, hogy ez a Program hosszú távon szolgálja a tehetségmentést Magyarországon.

Franz J. Mönks Professzor, az ECHA volt (jelenleg tiszteletbeli) elnöke, a Nijmegeni Egyetem Tehetségkutató Központjának igazgatója az európai helyzetképet vázolta, áttekintve, elemezve az elmúlt évtized iskolai tehetséggondozó programjait. Kiindulási pontként felidézte az Európa Tanács 1991-ben megfogalmazott ajánlásait. Ezen ajánlások közül a következőket emelte ki.

- Az iskolai törvényalkotásnak el kell ismernie, hogy a gyermekek különböző képességekkel rendelkeznek, s ezért elégséges mozgásteret kell hagynia a tehetséges gyerekek felkarolásához szükséges intézkedéseknek.
- Az iskolarendszernek, mindenekelőtt a tantervnek rugalmasabbnak kell lennie, mert csak így valósulhat meg a belső kiválasztódás és a tananyag gazdagítása.
- A tanárképzés kereteiben erősíteni kell a felkészítést a tehetséges tanulókkal való eddiginél hatékonyabb tevékenységhez.
- A tehetségvonatkozású kutatásokat támogatni kell, mert a művelődéspolitika számára ezek a kutatások szolgáltatják a támpontokat a helyes eljárások megválasztásához.

Ezek az ajánlások megtették hatásukat egész Európában, hiszen a kilencvenes évek elejétől addig nem látott fellendülés vette kezdetét több országban. Elősegítette e kedvező folyamatokat Kelet-Európában a rendszerváltás, s ennek is köszönhető, hogy a volt szocialista országok közül ma több is az európai tehetséggondozás élcsoportjában foglal helyet: például Lengyelország, Csehország, Ukrajna. Magyarországot külön is kiemelte Mönks Professzor: jelentős változások következtek be az elmúlt évtizedben minden fontos szempontból, az iskolai programokba bekerült a tehetség-csomag, a pedagógusok szakirányú képzése nagy lépésekben haladt előre (itt kiemelte a Debreceni Egyetem szerepét, amely nemzetközi együttműködésben alapított posztgraduális szakirányú és szakvizsga-programot gyakorló pedagógusok számára), az Arany János Tehetséggondozó Programot pedig Európa minden országa számára példaként említette rendszer-jellege, szervezettsége miatt. Ugyanakkor elméleti alapjai is korszerűek a Programnak: ez megnyilvánul a célkitűzésekben, a tehetség azonosítási módszereiben, a gazdagítás átfogó rendszerében, a tantestületi munkamegosztás új értelmezésében, valamint a családdal való együttműködésben is.

Professzor Willy Peters, a Nijmegen-i Egyetem Tehetségkutató Központjának munkatársa az alulteljesítő tehetségesek problémáiról szólt előadásában. Megismervén az Arany János

Tehetséggondozó Programot, aktuálisnak tartotta ezen keretekben is az általa kutatott kérdéskört áttekinteni, hiszen éppen a hátrányos helyzetű tehetséges tanulók felkutatását és fejlesztését tűzi ki célul e Program is. A tehetséges, ám képességeik alatt teljesítő tanulók azonosítására sokféle módszert tártak fel a kutatások, ezek együttes alkalmazása lehet csak célravezető: standardizált tesztek, tanárok véleménye, szülők véleménye a gyerekekről, a tanulók megfigyelése. Az alulteljesítés okait keresve hallatlanul széles a skála: szociológiai, fizikai és pszichológiai okok egyaránt megtalálhatók. A fontosabbak ezek közül: korai szocializációs problémák; rossz családi interakciós minták; túl szigorú, netán agresszív tanári attitűd; a tanulók képességeit, érdeklődését figyelmen kívül hagyó oktatási program; nem hatékony egyéni tanulási stratégiák; a feladatvégzéshez szükséges alapvető képességek, készségek gyenge színvonala. Nagyon sok tehát a rizikófaktor, s nem véletlen, hogy az utóbbi időben jelentősen nő az alulteljesítő tehetséges tanulók száma világszerte. Ugyanakkor a család és iskola együttműködésében sikeresen lehet korrigálni a problémákat, s ezek közül néhány megoldást említett is előadásában W. Peters: gyakran jelent előrelépést az alacsony énkép, a kisebbrendűségi érzés korrekciója; gyakran kell az iskolában speciális formákat alkalmazni a tanuló munkáltatása során – kiscsoportos vagy egyéni fejlesztő munka, homogén csoport stb.; máskor az alapképességek intenzív fejlesztése jelentheti a megoldást. Mindenesetre e problémák megoldására annál nagyobb az esély, minél hamarabb felismerjük, hogy a tanuló gyenge teljesítménye hátterében nem képességeinek globális alacsony színvonala áll. Mindig keresni kell tehát a gyengébb iskolai teljesítmény konkrét okait a tehetséges tanulóknál is.

Dr. Balogh László, a Debreceni Egyetem tanszékvezetője, a Magyar Tehetséggondozó Társaság alelnöke tehetséges tanulók fejlődésének longitudinális vizsgálatáról számolt be. A vizsgálatsorozatban 460 olyan tanuló vett részt 10-14 éves kor között, akik komplex tehetségfejlesztő program keretében tanultak iskoláikban. A kutatás annak feltárását célozta meg, hogyan alakulnak a „háttértényezők" a fejlesztő program során: általános intellektuális képességek, tanulási motiváció, tanulási orientáció, szorongás, nyitottság, kreativitás. Az eredmények közül a következőket emelte ki az előadó.

- A komplex tehetségfejlesztő programmal működő iskolákban harmonikus a tanulók személyiségfejlődése, s ez kedvezően hat a képességek kibontakoztatására.
- A 10-14 éves korban a tehetséges tanulóknál a főbb motívumcsoportok (követő, érdeklődő, teljesítő) közül az úgynevezett követő (ez döntően érzelmi elemeket foglal magába) elemek végig domináns szerepet játszanak, s ennek kedvező hatása van a kiegyensúlyozott fejlődésre.
- Az intenzív munka és magas követelmények ellenére a tanulók szorongási értékei összességében nem haladják meg az átlagot, ez is kedvez a jó teljesítménynek.
- A tanulók nyitottsága jelentősen nőtt a program során, s ez ugyancsak komoly érték a tehetség kibontakoztatásában.
- A fenti tényezők kapcsolatát vizsgálva az is bizonyosságot nyert, hogy a magas szorongási érték egyrészt ellene dolgozik a nyitottságnak, másrészt a kedvezőtlen reprodukáló tanulási stratégiát erősíti fel a tanulókban.

A kapott kutatási eredmények alapján is optimisták lehetünk az Arany János Tehetséggondozó Program eredményességével kapcsolatban , hiszen a vizsgált tanulók iskolai tehetségfejlesztő programja – ha más korosztályban is – sok tekintetben hasonló volt ehhez a Programhoz.

Dr. Polonkai Mária, OKÉV Regionális Központ igazgatója, a Magyar Tehetséggondozó Társaság alelnöke a pedagógiai újítás rendszerfejlesztési feladatairól szólt előadásában. Amint a cím is jelzi, széles összefüggésben ragadta meg az előadó az Arany János Tehetséggondozó Program tennivalóit az iskolákban. Az előadás egyrészt a korszerű pedagógiai gondolkodás elvi kereteit fogalmazta meg, másrészt a hatékony iskolai tehetséggondozás

rendszerszemléletű alapjait is felvázolta. Ezen előadás kérdéseire a résztvevők közösen is keresték a választ abban a szekcióban, amelyet ugyancsak Polonkai Mária vezetett, és „A szervezet változása az Arany János Tehetséggondozó Programban" címet viselte. E szekcióban is sok, a gyakorlati megvalósítás szempontjából is értékes gondolat született – elsősorban az iskolák vezetői részére. Az világosan megfogalmazódott, összhangban a külföldi kutatásokkal, hogy speciális szervezeti felépítést kíván meg az az iskola, amely a tehetséggondozás komplex programját zászlajára tűzi.

Az előzőeken túl a további előadások is nagy érdeklődést váltottak ki a Konferencia résztvevőiből, az előadók nevei és a témák önmagukért beszélnek. Dr. Simon István, az Oktatási Minisztérium kollégiumi referense „Az új évezred kihívásai a tehetséggondozó kollégiumokban" címmel összegezte a legaktuálisabb tennivalókat az Arany János Tehetséggondozó Program kollégiumaiban. Pósáné dr. András Katalin, a Szegedi Tudományegyetem tanársegédje az önismeret szerepéről szólt a tehetségfejlesztésben. Kindrusz Pál mérési-értékelési szakértő a kognitív mérések fontosságát és tartalmi elemeit vázolta, majd ennek gyakorlati vonatkozásait szekcióülésen elemezték. Az előadások sorát dr. Toró Tibor egyetemi tanár (Temesvár) zárta, aki a Bolyaiak kiemelkedő képességeiről, tehetségük kibontakozásának küzdelmeiről összegezte kutatása eredményeit.

A fent említett szekcióüléseken túl további három is megrendezésre került, s mindegyik az Arany János Tehetséggondozó Program alapvető elemeit vette bonckés alá. Páskuné dr. Kiss Judit egyetemi adjunktus (Debreceni Egyetem, Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék) „A gazdagítás lehetőségei a gimnáziumban és a kollégiumban" című szekciót vezette. A szekcióban közreműködők kiscsoportos munkára építve, szisztematikusan elemezték a gazdagítás főbb tartalmi területeit.

- A gazdagítással kapcsolatos „hitvallásunk", „hittételeink".
- Módszertani irányelvek a gazdagításban.
- A gazdagítás folyamatának lépései, tervezése.
- Szervezeti, gazdasági és adminisztratív feltételek.
- Etikai megfontolások. (A programba való bekerülés, a gazdagítás motivációja, „címkézés".)

Végkonklúzióként megfogalmazódott, hogy sok értékes eleme volt eddig is a közreműködő gimnáziumok gazdagító programjainak, de ezeket sokszínűbbé, szisztematikusabbá kell tenni a jövőben.

Dr. Dávid Imre egyetemi adjunktus (Debreceni Egyetem, Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék) és Pósáné dr. András Katalin egyetemi tanársegéd (Szegedi Tudományegyetem) vezette „Az önismeret – személyiségfejlesztés az Arany János Tehetséggondozó Programban" című szekciót. Kevés tapasztalattal, új területe ez az iskolai programoknak, így nem véletlen, hogy alapkérdések kerültek terítékre, s egyértelmű válaszok is születtek a megvalósításhoz.

- Az önismereti foglalkozásokhoz kapcsolódó módszertani képzés elengedhetetlen a hatékony munkához.
- Egységesíteni kell, hogy a foglalkozások számára biztosítsák a megfelelő tárgyi feltételeket.
- Szükségesnek tartják a szekciótagok, hogy a foglalkozásokat tartó szakemberek között folyamatos legyen az információcsere.
- Lényeges, hogy kiépüljön egy szupervizori támogató rendszer.
- Több szintű képzésre, tájékoztatásra van szükség attól függően, hogy a foglalkozásokat vezető személy milyen végzettséggel rendelkezik.

Dr. Bóta Margit egyetemi adjunktus (Debreceni Egyetem, Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék) „Az intézmények kapcsolata a családdal, a család és a tehetséggondozás" témakörben vezetett szekciót. Alaptételként fogalmazódott meg a vita során, hogy az intézmény és a család kapcsolata rendszerek találkozása, s ebben az eddigiekhez képest új

elem jelent meg az Arany János Tehetséggondozó Programmal, amely helyet keres magának egy már meglevő struktúrában, s szükségszerűen változásokat indukál több szinten is: az intézményben, a tantestületben, a tanulókban és a szülők szintjén. Ezek közül hangsúlyozottan az utóbbi három került terítékre a szekcióülésen, és egységes volt az az álláspont, hogy új képet (énképet) kell kialakítaniuk mind a tanároknak, mind a tanulóknak, mind a szülőknek.

A Konferenciát Környei László közoktatási helyettes államtitkár összegzése zárta. Nagy elismeréssel szólt a közreműködő pedagógusok, iskolák, kollégiumok eddigi erőfeszítéseiről, s jelentős állomásnak tartotta a most megrendezett Arany János Tehetséggondozó Program I. Országos Konferenciáját. A szekcióülésekről készített összefoglalók egyértelműen bizonyították a szakmai hozzáértést és a közreműködő szakemberek elhivatottságát. Természetesen további erőfeszítéseket kell még tenni több területen, de az addigi eredmények máris bizonyítják a Program hatékonyságát és sikerét.

Az előbbi gyors leltár is bizonyítja, hogy a gyerekek intenzív fejlesztését elősegítő Program mozgásba hozta az iskolák, pedagógusok és más szakemberek erőtartalékait. E Konferencia ugyanakkor azt is példázta, hogy az oktatásügy irányítóinak, az elméleti szakembereknek és gyakorló pedagógusoknak az összefogásával komplex helyzetfeltárást lehet végezni, s lehet találni hatékony megoldásokat az aktuálisan felmerülő feladatokra, problémákra. Nem véletlenül kapott nagy tapsot dr. Ványai Évának, Szeged Megyei Jogú Város alpolgármesterének zárszava, amelyben megköszönve a részvételt, újabb konferenciára invitálta a jelenlevő szakembereket. Ez a taps természetesen szólt azoknak is, akik a háttérben dolgoztak az I. Konferencia sikeréért, nevezetesen Kecskés Éva és Kiss Péter miniszteri tanácsadóknak, valamint a legfőbb házigazdának, Mike Csabának, a Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium igazgatójának.